

მოთხოვნები, მათი მიზნები და მისწრაფებები. თუ ტექნიკა მართავს ადამიანს და არა პირიქით – ადამიანი ტექნიკას, ეს საშიში ხდება ადამიანისათვის, მისი პიროვნული არსებობისათვის. ასეთ ვითარებაში ადამიანი კარგავს მთლიანობას, თვითმყოფადობას, რასაც საბოლოო ჯამში საზოგადოების შინაგანი გათიშულობისაკენ მივყავართ.

თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცი, რომ დადებითი მოვლენაა, ეს უეჭველია. ცხადია, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სისტემის მეცნიერულ-ტექნიკური ბაზის შექმნა, მისი შემდგომი სრულყოფა წარმოუდგენელია მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების გარეშე, მაგრამ ისიც უდავოა, რომ სწორედ მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესის პირობებში კაცობრიობის წინაშე მეტად მწვავედ და გლობალურად დადგა დღის წესრიგში სულიერ ღირებულებათა პრობლემა.

სოციალურ გარდაქმნათა სფეროში მეცნიერებისა და ტექნიკის როლის სულ უფრო ზრდის პარალელურად აშკარა გახდა, რომ მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს, დადებით შედეგთან ერთად, თან ახლავს ისეთი მოვლენები, რომელთა გათვალისწინება, რეგულირება და კონტროლი აუცილებელია საზოგადოების ოპტიმალური ფუნქციონირებისათვის: ეკოლოგიური ტიპის კრიზისი, სხვადასხვა სახის კატასტროფა, ბუნების განუზომელი დამორჩილებისათვის დაუოკებელი სწრაფვა, რომელსაც ბევრი შორს მიმავალი და გამოუცნობი შედეგი მოსდევს, ადამიანთა მასობრივი მოსპობის საშუალებათა დიდი რაოდენობით დაგროვება, ადამიანებში მომხმარებლური ტენდენციების მოჭარბება, მასობრივი საზოგადოებისა და კულტურის ჩამოყალიბების საფრთხე, სტანდარტიზებული ნორმებით პიროვნების უნიკალობის ჩაკვლა (დეპერსონალიზაცია), ადამიანისა და ადამიანური ურთიერთობების განვითარება და გაუცხოება. თუნდაც ის ფაქტი, რომ ადამიანები შრომის პროცესში სულ უფრო იქცევიან მანქანა-დანადგართა დანამატად და სხვა, ცხადყოფს, რომ თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ქმნის არა მხოლოდ ახალ შესაძლებლობებს წინსვლისათვის, არამედ, ამავე დროს, არაერთი საჭირობო პროცესის წინაშე აყენებს კაცობრიობას.

სწორედ ამ ტიპის საშიშროება ჰქონდა მხედველობაში ნ. ბერდიაევს, როდესაც აღნიშნავდა, რომ ტექნიკური გარემოს პირობებში ადამიანის დაშლა სხვადასხვა ფუნქციებად, უწინარეს ყოვლისა, ტექნიკური ცივილიზაციის შედეგია. დეჰუმანიზაციის პროცესი ყველაზე დიდ სიმძაფრეს აღწევს

თანამედროვე სამხედრო ტექნიკაში, რომელსაც უკვე აღარ სჭირდება ადამიანის სიმამაცე. ტექნიკური ცივილიზაცია ამა თუ იმ ფუნქციის შესრულებას მოითხოვს, არ ცნობს ადამიანს, მან იცის მხოლოდ ფუნქცია... ქრება გული, როგორც ადამიანურ გრძნობათა მტვირთველი. ადამიანი წუხს და სასოწარკვეთილებაშიც კი ვარდება მთლიანი ადამიანური არსების გაქრობის გამო, მაგრამ არ შეუძლია მისი შენარჩუნება.¹

თუ როგორი იქნება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარების შემდგომი გზა, საით წაიყვანს ადამიანებს – კატასტროფული შედეგისაკენ, გაუთვალისწინებელი სოციალური წინააღმდეგობისა თუ კეთილდღეობისაკენ, ეს დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ მოეპყრობიან ადამიანები ამ პროგრესის მონაპოვრებს, რა მიზნებისათვის გამოიყენებენ მათ. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაშია შესაძლებელი დაიძლიოს ჩვენი ეპოქისათვის დამახასიათებელი ერთი შეხედვით თითქოს კურიოზული მოვლენა – ერთგვარი შიში ტექნიკური პროგრესისა და ზოგადად ამ მიღწევების წინაშე.

მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების პირობებში განსაკუთრებულ პრობლემად იქცა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ტემპებისაგან ადამიანის ეთიკურ-ზნეობრივი ცნობიერების ჩამორჩენა. ამიტომ შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების თანმხლები დადებითი, პროგრესული მოვლენების ანალიზის პარალელურად, მეცნიერების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლები (ასევე ფილოსოფოსები, მწერლები და სხვა) განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის უპირატესი განვითარების პირობებში, რასაც ამჟამად აქვს ადგილი, მიმდინარეობს კულტურის ზოგიერთი ელემენტის, კერძოდ, ზნეობრივი ცნობიერების, დაკნინება და დაქვეითება. ამას კი კაცობრიობა, მათი აზრით, გადაგვარებისა და დაღუპვისაკენ მიჰყავს „რადგანაც კონკრეტული ისტორიული ეპოქა წინა პლანზე იმას წამოსწევს, რაც ამ დროს აინტერესებს, რაც აწუხებს თანამედროვეობას, ამიტომ „რკინის საუკუნეში“ აუცილებლობით დადგა საკითხი სუბიექტის არსებობის, მისი მომავლის შესახებ: რა შედეგებამდე მიგვიყვანს ტექნიკური ცივილიზაცია, რომელიც დიდი სიჩქარით ვითარდება, რომელმაც გაუსწრო კულტურას და გადააქცია კულტურის განვითარებას, ჰუმანიზაციის პროცესს? შეუძლია თუ არა ადამიანს შეინარჩუნოს თავისი თავი მომხ-

¹ ბერდიაევი ნ., ადამიანის ბედი თანამედროვე სამყაროში, თბილისი, 2007 (თარგმნა ბ. ბრეგვაძის), გვ. 146-147.

მარებლურ საზოგადოებაში, ენერგიულ და „ჭკვიან კაცთა“ გარემოცვაში, ტოტალური გამასიურების და მკვეთრი ინდივიდუალიზმის პირობებში? ამ კითხვებით შემოფოთებული ადამიანის პრობლემებზე დაფიქრებული მკვლევარები მოითხოვენ „გრძნობების და ემოციების რეგულაციას“ „გონისა და გონიერების გამოყენებას“, გულგრილობის დაძლევის და თანაგრძნობის ამოქმედებას¹.

დღეს მართლაც, განსაკუთრებულ პრობლემად იქცა მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესის ტემპებისაგან ადამიანის ეთიკურ-ზნეობრივი ცნობიერების ჩამორჩენა. ტექნოგენური ცივილიზაციით გამოწვეულ გლობალურ პრობლემათა შორის, განსაკუთრებულია ადამიანის, როგორც ბიოსოციალური არსების პიროვნებად შენარჩუნების პრობლემა. ადამიანს უჭირს გააკონტროლოს ბუნებრივი და მის მიერვე შექმნილი ტექნიკური გარემო, რაც, თავისთავად, ანთროპოლოგიური კრიზისის საფუძველი ხდება. ტექნიკური პროგრესის შედეგად სამყაროს სულ უფრო გარდაქმნის პროცესში, წარმოიშენენ მოულოდნელი, ხშირად შემთხვევითი სოციალური ფაქტორები, იქმნებიან ახალი სტრუქტურები და სისტემები, რომლებიც ნოყიერ ნიადაგს ქმნიან ადამიანის ცნობიერებისა და ფსიქიკის სამანიპულაციოდ და სერიოზულ საფრთხესა და სირთულეს უქმნიან ადამიანის ბიოგენეტიკურ საფუძველს, მის იდენტობას, პიროვნების სოციალიზაციის პროცესებს. ასეთ პირობებში, როცა ადამიანს რეალური საფრთხე ემუქრება (როცა ასეთ საფრთხეზე ვლაპარაკობთ, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ეს საფრთხეები ხშირ შემთხვევაში შესაძლებლობების სახით არსებობენ, თუმცა ეს როდი ამცირებს შექმნილი ვითარების სირთულეს), დღის წესრიგში კვლავ მთელი სიმწვავეთ დგება საკუთრივ ადამიანის ბუნების, მისი სოციალური გარემოს და, საერთოდ, კაცობრიობის შენარჩუნების პრობლემა. ამიტომ აუცილებელია ამ თვალსაზრისით, ამ პლანში ვეძებდეთ და ვიკვლევდეთ მეცნიერულ-ტექნიკური რეგულაციის ფილოსოფიურ-სოციალურ პრობლემებს. ერთ-ერთი ასეთი პრობლემა ადამიანის გაუცხოების პრობლემაა.

გარკვეული საზოგადოებრივი ურთიერთობები, ხშირ შემთხვევებში, ადამიანის თავისუფლების წინააღმდეგაა მიმართული და ამახინჯებს ადამიანის ბუნებას. ასეთ პროცესს გაუცხოებას უწოდებენ, შრომის პროცესში ადამიანი გაასაგნებს თავის სამუშაო ძალას, თავის თავს. ახლა მისი შრომა შექმნილი პროდუქციის სახით გვევლინება. ასეთ

¹ ბრეგაძე ა., რა არის ადამიანი? თბილისი, 1987, გვ. 32.

ვითარებას გასაგნებას უწოდებენ. გაუცხოება ისეთი გასაგნებაა, სადაც ადამიანი, მის მიერ შექმნილი პროდუქციის სახით თავის თავსვე უპირისპირდება. ადამიანის არსებობა მის არსს აღარ შეესაბამება მასვე დაუპირისპირდა მისივე შექმნილი სამყარო. ადამიანის გაუცხოება მისი გადაგვარების რეალურ საფრთხეს ქმნის. ადამიანში მატულობს მომხმარებლური ტენდენციები, მიმდინარეობს პრაგმატული ფსიქიკის ჩამოყალიბების განუწყვეტლივი პროცესი, კომფორტისაკენ სწრაფვა, რაც შეიძლება ნაკლები ენერგიის ხარჯვის გზით. გადაგვარება ემუქრება ადამიანს, როგორც შემოქმედ, აქტიურ არსებას. თანდათანობით უკანა პლანზე იწევს ადამიანური ურთიერთობები. ადამიანი ნაკლებადაა დამოკიდებული მეორე ადამიანისაგან, ცალკეული ინდივიდებისაგან. მასობრივი წარმოების საგანთა მსგავსად სტანდარტული ხდება ადამიანის ყოფა, შრომა, დასვენება, გართობა, სხვა ადამიანებთან დამოკიდებულებები. მსგავსება ხელს უშლის განსხვავებულობას, რადგანაც ადამიანის, როგორც პიროვნების არსი მის უნიკალურობაში მდგომარეობს; ყალიბდება ტრივიალურ ყოველდღიურობაზე დაქვემდებარებული სტერეოტიპის ადამიანი, რომელიც გულგრილად უდგება და თავს არიდებს საკუთრივ ადამიანური ყოფიერების ფუნდამენტალურ კითხვებს. ადამიანი კარგავს ინდივიდუალობას, მომავლის პერსპექტივას, მას უჩნდება დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა, იძულებულია ატაროს ნიღაბი და ცვალოს იგი სიტუაციის მიხედვით.²

ასეთ ვითარებაში, ადამიანის ასეთი გაუცხოების პირობებში განსაკუთრებით ზიანდება ადამიანის, როგორც საზოგადოებრივი არსების, ბუნება. ტექნიკური აღმოჩენებით, სიახლეებით გართული ადამიანის მხერა უფრო გარე სამყაროზეა მიმართული, შესაბამისად, ადამიანს ყურადღების გარეშე რჩება თავისი თავი, შეზღუდულია მისი თვითშემეცნების პროცესი, იგი სრულად ვერ ახერხებს შინაგანი ძალების სრულ გაშლასა და რეალიზაციას. ამდენადვე, შეზღუდულია მისი თავისუფლება. თანდათან ფერხდება ადამიანის მიერ ჰუმანიზებული, კულტურული სამყაროს შექმნის პროცესიც. ჩვენ ვცხოვრობთ კულტურის დაცემის პირობებში და ეს სიტუაცია ომს არ შეუქმნია, არამედ ომი თვითონაა მისი გამოვლენა – აღნიშნავს ალბერტ შვაიცერი.

ადამიანის გაუცხოების პრობლემასთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრება აქვს გამოთქმული პროფ. ნ. კვარაცხელიას: ჩვეულებრივი გაუცხოებასა და თვითგაუცხოებას უწოდებენ იმგვარ სიტუაციას, ² იხ. კაკაბაძე ზ., ფილოსოფიური საუბრები, თბ., 1988, გვ. 121.

როცა ადამიანი არსად, არც სამყაროში და, არც თავის თავში საკუთარ თავს ვერ ხედავს და ვერ პოულობს. გაუცხოების ამგვარ გაგებას იგი ზერელედ მიიჩნევს და მასში უფრო ღრმა მეტაფიზიკურ პრობლემას ხედავს. მისი აზრით გაუცხოება მოასწავებს ისეთ ვითარებას, როცა ადამიანი ყველგან და ყველგან მხოლოდ თავის თავს პოულობს და ხედავს „რა უნდა იყოს იმაზე საშინელი და თავზარდამცემი, ვიდრე ის, რომ სამყარომ ადამიანური სახე მიიღოს და მასში არაერთი ღვთაებრივი და თავისთავადი არ შეიმჩნეოდეს. სწორედ ასე გაგებული გაუცხოების ფენომენია დასავლური ნიჰილიზმის საფუძველი, ვინაიდან ეს უკანასკნელი სხვა არაფერია, თუ არა ყოველივე თავისთავადის გაქრობა – გაარაფრება, გარდა საკუთარი თავისა“.¹

ადამიანმა ნაწილობრივ მაინც თავიდან რომ აიცილოს ამგვარი ტიპის საშიშროებანი, უწინარეს ყოვლისა, აუცილებელია ადამიანის გაუცხოების შესაძლებლობების და გარემოს დაძლევა არა მარტო მის აზროვნებაში, არამედ რეალურ ცხოვრებაშიც, ადამიანის პრაქტიკულ მოღვაწეობაში აუცილებელია იმ სოციალური მიმართებისა და ეკონომიკური ბაზის სრულყოფა, ხშირ შემთხვევაში, უარყოფაც კი, რომელიც გაუცხოების რეალურ საფუძველს წარმოადგენს. საზოგადოების რაციონალურმა აზრმა კვლავ სისტემატური კვლევის საგნად უნდა გახადოს სიცოცხლის აზრის ძიების პრობლემა, აქტუალობა უნდა დაიბრუნოს ისეთი საკითხებით დაინტერესებამ, როგორიცაა: რისთვის ცოცხლობს ადამიანი? რა არის მისი მთავარი მიზანი, რა უშლის მას ხელს ამ მიზნის მისაღწევად და როგორ დაძლიოს წინააღმდეგობანი? უფრო მწვავედ უნდა დადგეს სულიერ ღირებულებათა გადაფასების პროცესი, რამეთუ ტექნიკური პროგრესი იძლევა საშუალებას როგორც ზნეობრივი, ასევე არაზნეობრივი მოქმედებისათვის. სწორედ ამიტომ დგება დღის წესრიგში სულიერ ღირებულებათა პრობლემა. ამჟამად, ისე როგორც არასდროს, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა პრაქტიკული გონების პრიმატის ანუ ზნეობის მიზნებისათვის მეცნიერული კვლევების დაქვემდებარების მოთხოვნა.

დღეს მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებამ ისეთ ღონეს მიაღწია, რომ ადამიანის თითქმის ყველა სასიცოცხლო მოთხოვნილების დაკმაყოფილება შესაძლებელი, თუმცა, ეს გარემოება ადამიანის თავისუფლებას ვერ განაპირობებს. როცა ადამიანის მოქმედება მთლიანად განსაზღვრული და განპირო-

ბებული მოთხოვნილებებით, მაშინ იგი ახალი ღირებულებების შექმნის პროცესშიც ვერ იქნება თავისუფალი (მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ მოთხოვნილებათა სულ უფრო ზრდის კვალობაზე ადამიანი მით უფრო დამოკიდებული ხდება ტექნიკურ გარემოზე), თვით მოთხოვნილებების ხარისხი, ხასიათი კი ყოველთვის დამოკიდებულია ადამიანთა ღირებულებით ორიენტაციაზე. სწორედ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის წინსვლაც შეიძლება სხვადასხვაგვარად წარმართოს იმის მიხედვით თუ როგორი იქნება ადამიანთა ღირებულებითი ორიენტაცია, როგორ გადაწყდება მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციისა და ადამიანის ურთიერთობის პრობლემა. აქ მიმართება, ურთიერთკავშირი ორმხრივია: მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცია გავლენას ახდენს ადამიანთა ღირებულებების ორიენტაციაზე; თავის მხრივ, ადამიანთა ღირებულებითი ორიენტაცია არსებითი გავლენა უნდა იქონიოს მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის განვითარებაზე, მის ისეთნაირად წარმართვაზე, რომ აუცილებლად დაძლეულ იქნეს ის საშიშროებანი და სიძნელები, რომლებიც მოსალოდნელია მეცნიერულ-ტექნიკური მონაპოვრებისადმი გაუფრთხილებელი მოპყრობის შემთხვევაში. აქედან გამომდინარე, თუ დღეს ადამიანისა და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ურთიერთობის თანამედროვე დონეზე ჭარბობს ეკონომიკური ინტერესები, ეს ორიენტაცია თანდათან უნდა შეიცვალოს ისეთნაირად, რომ ადამიანი მთელი თავისი სულიერი ცხოვრებით, ინტერესების სიმდიდრით იქცეს ყოველგვარი ეკონომიკურ, ტექნიკურ, ტექნოლოგიურ გარდაქმნათა ერთადერთ მნიშვნელოვან ფიგურად. ადამიანი, არა როგორც ეკონომიკური კატეგორია, როგორც უბრალოდ ფასეულობათა შემქმნელი, არამედ როგორც უმაღლესი ღირებულება, ყოველგვარი მოღვაწეობის აქტიური სუბიექტი, უნდა იყოს ნებისმიერ საზოგადოებრივ გარდაქმნათა მთავარი მიზანი. ადამიანმა ბევრი რამ დაკარგა იმის გამო, რომ იგი, რომელიც ყოველგვარ ეკონომიკური და სოციალური გარდაქმნის მიზანი უნდა იყოს, უმეტეს შემთხვევაში განიხილებოდა და განიხილება, როგორც „მუშაკი“, მწარმოებელი, შემსრულებელი და ა.შ. არაა საკმარისი რაციონალურად გაგანაწილოთ და განვალაგოთ ადამიანები და მანქანა-დანადგარები, ჩარხები და ა.შ., არამედ აუცილებელია, არსებითია იმ ადამიანური ურთიერთობების გათვალისწინება, რომლებიც მყარდება შრომის პროცესში. მანქანა მომაკვდინებლად არ უნდა მოქმედებდეს ადამიანის სულზე, არ უნდა კლავდეს მის ემოციურ ცხოვრებას, არ უნდა

¹ კვარაცხელია ნ., ადამიანი და მსოფლმხედველობა, თბ., 2001, გვ. 77.

ხრწინდეს ადამიანურ გრძნობებს.

საყოველთაოდ ცნობილია ის გარემოება, რომ მაღალი ავტომატიზებული შრომის პროცესში ადამიანი ჩართულია მრავალმხრივ ახალ ტექნოლოგიურ პროცესში, რაც მისგან მოითხოვს ფსიქიკის მაქსიმალურ დაძაბვას, რის შედეგადაც ბუნებრივად წარმოიშვება ქრონიკული (მუდმივი დატვირთვის შედეგად) და ემოციური საფრთხის გამო სტრესები, ხდება ჯანმრთელობის მკვეთრი გაუარესება, ჩნდება სხვადასხვა ტიპის ფსიქოზისა და ნევროზის ნიშნები, ირღვევა ქცევითი სფერო, შესაძლებელია განვითარდეს ფსიქოგენური ამნეზია – ყველაფერი ეს კი მკვეთრად აქვეითებს ინტელექტუალურ პროდუქტიულობას. ასეთ დროს დაძაბულობის მოხსნის მიზნით, ადამიანები ხშირად მიმართავენ ფსიქოაქტიური ნივთიერების მიღებას (დეპრესანტები, ჰალუცინომენები), რაც, საბოლოო ჯამში, მათი დეგრადაციისა და გარდაცვალების მიზეზიც კი ხდება. ყოველივე ეს, ადამიანთა ახალი ტიპის კომუნიკაციური კულტურის ჩამოყალიბების აუცილებლობაზე მიუთითებს. სხვა შემთხვევაში შეიქმნება (თითქმის შექმნილია ისეთი გარემო), რის თაობაზე დიდი ხნის წინათ მიაინშნებდა ნ. ბერდიაევი, რომ თანდათან იღუპება შინაგანი ადამიანი და იცვლება იგი გარეგანი, ავტომატური ადამიანით. მისი აზრით, ცივილიზაციამ განავითარა უზარმაზარი ტექნიკური ძალები... რომლებიც ბატონობენ თვით ადამიანებზე, აქცევენ მას მონად, კლავენ მის სულს.¹

რა თქმა უნდა, მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესის გარეშე შეუძლებელია საზოგადოების განვითარება, ადამიანთა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება, მაგრამ ამავე დროს აუცილებელია ყურადღების გამახვილება იმ უარყოფით შედეგებზეც, რომლებიც ახლავს მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს. კერძოდ, საზოგადოების და მეცნიერების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენელთა შეუწინაღებელი ყურადღების საგანი უნდა იყოს ის გარემოება, რომ საზოგადოებაში, სადაც მხოლოდ კომფორტია მიჩნეული უმაღლეს ღირებულებად და, აქედან გამომდინარე, ტექნიკური მოღვაწეობა ითვლება ერთადერთ სერიოზულ საქმედ – ადამიანის შრომა მაქსიმალურად ივსება ტექნიკით და შემოქმედებით ელემენტს მოკლებული, მექანიკური ხდება.

იქ, სადაც წარმოება სტანდარტულია, სადაც სტანდარტული საგნების მასობრივი წარმოებაა გამეფებული, შესაბამისი გადატრიალება ხდება აგრეთვე ადამიანთა სოციალურ სამყაროში: ასეთ

¹ ბერდიაევი ნ., შემოქმედების საზრისი, მოსკოვი, 1915 (რუსულ ენაზე), გვ. 285.

საზოგადოებაში ინერგება განათლებულობის, რეჟიმის თავაზიანობისა და გონებასახელობის სტანდარტებიც კი. ანალოგიური სტანდარტების მოზღვაების საფუძველზე კი ადამიანის ცხოვრება კარგავს თვითცნობიერებისა და საკუთარ თავში ჩაღრმავების უნარს და როგორც ნობელის პრემიის ლაურეატი, ცნობილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ა. შვაიცერი ამბობს, ნაცვლად პიროვნებად გახდომისა, ადამიანი დგება ადამიან-ნივთად გადაქცევის საფრთხის წინაშე.

ეს საშიშროება ნაწილობრივი მაინც რომ მოიხსნას, ტექნიკური პროგრესი ხელს უნდა უწყობდეს ადამიანის სიცოცხლის შენარჩუნებას არა მხოლოდ ბიოლოგიური თვალსაზრისით, არამედ, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, შეუნარჩუნდეს მას სოციალური ფუნქცია.

ადამიანის არსი, ხომ სწორედ მის სოციალურობაში მდგომარეობს. იგი როგორც ინდივიდი მრავალმხრივ ურთიერთობაშია სხვებთან, რასაც ეს ურთიერთობები არ არსებობს, ადამიანები გულგრილი ხდებიან ერთმანეთისადმი და მათ ხშირად ეუფლებათ სასოწარკვეთილების, მარტოობის, სევდისა და მოწყენილობის განცდა. ამიტომაც, მეცნიერების და, შესაბამისად, მისი მატერიალური გამოხატულების – ტექნიკის უპირატესი განვითარების პირობებში, სადაც ამჟამად ადგილი აქვს საზოგადოებაში, საჭიროა ყურადღება გამახვილდეს იმაზე, რომ მეცნიერება ადამიანური მოღვაწეობის ერთ-ერთი, მართალია, ძალზე მნიშვნელოვანი, მაგრამ არა ერთადერთი სახეა და მისი განვითარების პარალელურად ჯეროვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს სინამდვილისადმი ადამიანის დამოკიდებულების სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვან ფორმებსაც (ზნეობა, ხელოვნება, რელიგია და სხვა), რომელთა გარეშე შეუძლებელია საზოგადოების ფუნქციონირება და ადამიანთა სულიერი სრულყოფა. სწორედ, რომ მატერიალურად უზრუნველყოფილ ადამიანს ეწვევა ხოლმე უფრო ხშირად მარტოობისა და მოწყენილობის განცდა, ვიდრე სულიერად და ზნეობრივად სრულყოფილ ადამიანს, რაც კიდევ ერთხელ აგრძნობინებს ადამიანს, რომ მისთვის სულიერებაა მთავარი და არა მატერიალურობა. არაპროგნოზირებადი და ადამიანის სულზე დამიზნებული ტექნიკა ამჟამურებს მათში განცდას იმის თაობაზე, რომ ადამიანი მომაკვდავი და, მამასადამე, ტრაგიკულია.

თუ ტექნიკა საბოლოოდ გაბატონდება ადამიანზე და ცხოვრება გახდება უსაზრისო, მაშინ ხომ არაა გამართლებული ნიცშეს სიტყვები: ადამიანი არის არსება, რომელიც ვერ შედგა და არ გამოვიდა,

ამიტომ იგი უნდა დაიძლიოს და გადაილახოს.

როგორც აღინიშნა, თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ქმნის არა მხოლოდ ახალ შესაძლებლობებს წინსვლისათვის, არამედ, ამავე დროს, არაერთი საჭირობო პრობლემის წინაშე აყენებს ადამიანს. მაღალგანვითარებული ტექნიკური საშუალებების ერთიანი სისტემა შრომითი პროცესისათვის ითხოვს თითქმის გათანაბრებული ცოდნის, შეხედულებების, ემოციების, უნარ-ჩვევების მქონე ადამიანებს.

მიღწეული საერთო წარმატებებით წახალისებული და გაბრუებული ადამიანები იქცევიან ერთ მთლიან მასად და მათი ურთიერთობები გამოიხატება მხოლოდ თანაყოფნაში, ერთმანეთის გვერდით არსებაში. ასეთ პირობებში იკარგება ყოველგვარი პიროვნული გამორჩეულობა, ორიგინალობა. ადამიანები თითქმის მხოლოდ ტექნიკური ფუნქციების მატარებელ და სტანდარტული ტიპის არსებებად გადაიქცნენ, რის გამოც ისინი ერთმანეთის მიმართ ნაკლებად მიმზიდველნი და უინტერესონი ხდებიან. ყოველივე ეს კი ადამიანებს შორის გათიშულობის მიზეზი ხდება. ხანგრძლივი, ნამდვილი ურთიერთობების ნაცვლად ყალიბდებიან პრაგმატული მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე შედარებით სწრაფი კონტაქტები, დროებითი კავშირები, რომლებიც ძალიან მალე ქრება.

ტექნიკასა და ადამიანს შორის კონფლიქტზე ამახვილებს ყურადღებას ინგლისელი სოციოლოგი და ხელოვნებათმცოდნე ჰ. რიდი, რომელიც წიგნში „ემპაკსაც წაუღია კულტურა“ წერს, რომ ტექნიკური რევოლუცია – ესაა უბედურება, რომელიც ალბათ ყოველივე ადამიანურის დანგრევის პროცესის ბოლო სტადია იქნება. ტექნიკა და მასთან დაკავშირებული ავტომატიზაცია ანადგურებენ ადამიანურ გრძნობებს, სახელდობრ იმას, რითაც ადამიანი არის ადამიანი.

ბუნებრივია, ტექნიკური პროგრესით გამოწვეულ არსებით ცვლილებებს ადამიანები დიდი სიმშვიდით ვერ ხვდებიან, პირიქით, იგი მათში ძალიან ხშირად მოულოდნელობის ეფექტს, ექსტრემალური სიტუაციების განცდას და ფსიქოლოგიურ-ემოციურ სტრესებსაც კი იწვევს. ტექნიკისა და მეცნიერების განვითარების ადრეულ საფეხურზე, ნაკლებად დაძაბული და უსაფრთხო ტექნიკური გარემოს პირობებში ადამიანებს უფრო ნათელი წარმოდგენა ჰქონდათ ტექნიკის შემდგომი განვითარების პერსპექტივებსა და მომავალზე. დღეს, გლობალიზაციისა და ტექნიკის მზარდი განვითარების პირობებში სულ უფრო წარმოიქმნება ნაკლებად პროგნოზირებადი მოვლენები. არ ვიცით, რა იქნება ხვალ, რას გვიმზადებს ბედი, შესაბამისად, იკარგება

სიმშვიდე და ადამიანს ეუფლება შიში მომავლის წინაშე. არსებობს გარკვეული ზღვარი გარემოს იმ ცვლილებებისა (და ჩვენ შეგვიძლია მის განსაზღვრა), რომლებთანაც ადამიანის ორგანიზმს შეუძლება შეუძლია. ამ საზღვრების წინასწარ დაუდგენლად ამ ცვლილებების შეუფერხებელი ზრდით ჩვენ შეიძლება ადამიანთა დიდ მასებზე ისეთი ზემოქმედებები მოვახდინოთ, რომლებსაც ისინი, უბრალოდ, ვერ აიტანენ. „ჩვენ ძალიან ვრისკავთ, როდესაც ადამიანებს ვაყენებთ ისეთ უჩვეულო მდგომარეობაში, რასაც მე მომავლის შოკს ვუწოდებ“ – ამბობს ე. ტოფლერი.¹

არსებითი და რეგულარული ცვლილებების დროს მოზღვავებულ ინფორმაციათა ძალიან დიდი ნაკადი ადამიანებში სხვადასხვა ტიპის ფსიქოლოგიურ ცვლილებებს იწვევს, რაც ძალიან ხშირად, გაუცნობიერებელ ხასიათს ატარებს.

ცვლილებების დროს ირლვევა ადამიანის შინაგანი წონასწორობა და, შესაბამისად, მცირდება ცხოვრებისეული სიტუაციების ხანგრძლივობა. ეს ვითარება უფრო შესამჩნევი ხდება მაშინ, როცა ადამიანები კარგავენ თავიანთ საზოგადოებრივ მდგომარეობას და ძველებურად ვეღარ ახერხებენ საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზაციას.

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ერთ-ერთი თავისებურება მდგომარეობს სისტემის – მეცნიერება-ტექნიკა-წარმოების შექმნასა და მის განუწყვეტელ განვითარებაში. მანქანები ცვლიან არა მხოლოდ ცოცხალ შრომას, არამედ თვით ადამიანს. მეცნიერების უშუალო საწარმოო ძალად გადაქცევამ, საწარმოო პროცესთა ავტომატიზაციამ არსებითად შეცვალა წარმოებაში ადამიანთა მოქმედების პრინციპი, მათი ამოცანები და შესაძლებლობები. წინა პლანზე წამოიწია ადამიანის მიერ ლოგიკურ ფუნქციათა შესრულებამ, საწარმოო პროცესთა მართვამ და კონტროლმა. სულ უფრო იზრდება ოპერატორების, ამწყობების, ტექნიკოს-ლაბორანტების, საკონტროლო-მზომავ ხელსაწყოთა მემონტაჟებისა და სხვათა სამოქმედო ასპარეზი. სწრაფი ავტომატიზებული პროცესები ადამიანისაგან სწრაფი, ოპერატიული მოქმედების უნარს მოითხოვს. თუ ადრე ადამიანის თვალთახედვის არეში მხოლოდ მის მიერ დამუშავებული ობიექტი შედიოდა, ამჟამად კავშირი გვაქვს არა უშუალოდ შრომის ობიექტთან, არამედ ტექნოლოგიური პროცესის მსვლელობასთან მთლიანად, ასეთ დროს ადამიანი უნდა ერკვეოდეს შრომითი პროცესის არა მხოლოდ

¹ ტოფლერი ე., მომავლის შოკი, მოსკოვი, 2002 (რუსულ ენაზე), გვ. 352.

რომელიმე კონკრეტული ამოცანის განხორციელების შესაძლებლობაში, არამედ იგი საფუძვლიანად უნდა იცნობდეს მთლიან შრომითი პროცესის მსვლელობას. როდესაც ვლადიმერ კობახიძის, ტექნიკის და წარმოების მჭიდრო კავშირზე. აუცილებელია გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ მეცნიერული და ტექნიკური აღმოჩენების დანერგვას წარმოებაში მხოლოდ მაშინ აქვს სასურველია აღმოჩენების დანერგვის წარმოებაში მხოლოდ მაშინ აქვს სასურველი სოციალ-ეკონომიკური ეფექტი, როდესაც იგი შეესაბამება წარმოების მუშაკთა მიზნებსა და შესაძლებლობებს. მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პირობებში შრომის პროცესი ყოველთვის უნდა განიხილებოდეს წარმოებაში მეცნიერული აღმოჩენების დანერგვით გამოწვეული სიახლეების, საწარმო-ტექნოლოგიურ პროცესთა თავისებურებისა და წარმოების მუშაკთა შესაძლებლობათა გათვალისწინებით. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ადასტურებს ფაქტორის როლის განუხრელ ზრდას უკავშირდება. ბუნებრივია, დაისმის კითხვა, რა დონეს შეიძლება მიაღწიოს ადამიანისა და მანქანის დამოკიდებულებამ, რა დონემდე შესაძლებელი ზოგადად შრომის, კერძოდ კი გონებრივი შრომის ავტომატიზაცია? ხომ არ გადაიქცევა ადამიანი მანქანის დანამატად? საბოლოო ჯამში, ხომ არ მოელდება ბოლო ადამიანის შემოქმედებით შრომას? მიუხედავად იმ დიდი საშიშროებისა, რაც შეიძლება მოუტანოს მანქანამ ადამიანს, ადამიანის გონივრულმა მოქმედებამ უნდა დაძლიოს ეს წინააღმდეგობები. თავისთავად კი ადამიანის გონებრივი, ინტელექტუალური შესაძლებლობები არასდროს გადარიბდება, რადგან შემოქმედებითი მოღვაწეობა უნდა განვიხილოთ, როგორც ადამიანის აზროვნების ისეთი ნაირსახეობა, რომელიც ქმნის მოქმედების ახალ სისტემას ან აღმოაჩენს ადამიანთა გარემომცველ მოვლენათა ჯერ კიდევ უცნობ კანონზომიერებებს. მომავალი სამყარო არ უნდა იყოს რობოტთა სამყარო, არამედ იმ ადამიანთა სამოქმედო ასპარეზი, რომელთა ფუნქცია, უწინარეს ყოვლისა, შემოქმედება, მეცნიერული კვლევა-ძიება და ჭეშმარიტების დადგენაა. ადამიანი ხომ არ არის თავის თავში ჩაკეტილი არსება, მისი მზერა გარე სამყაროზეა მიმართული და ყოველთვის ცდილობს მაქსიმალურად მოახერხოს თავისი ძალებისა და უნარების ობიექტივაცია.

მომავალმა სამყარომ კიდევ უფრო მკაცრი ბრძოლა უნდა გამოუცხადოს ადამიანის გონების შეზღუდულობას. მან არ უნდა მისცეს ადამიანს თვით დამშვიდების უფლება, დაელოდონ როდის

გამოჩნდებიან მონა-რობოტები. რაც უფრო მეტი რაოდენობით გადასცემს ადამიანი მანქანას თავის ფუნქციებს, მით უფრო მეტად უნდა აზუსტებდეს თავის შესაძლებლობასაც. დღევანდელი დროის ამოცანაა – რაც შეიძლება სწორი მიმართულება მიეცეს ადამიანისა და მანქანის ურთიერთობას. ერთი მეორისაგან პრინციპულად უნდა გავმიჯნოთ და გავითვალისწინოთ ორი რამ: ტექნიკური თვალსაზრისით რისი გაკეთება შეუძლია ადამიანს და რამდენადაა მიზანშეწონილი მისი დამზადება. ამ საკითხის რაციონალურად გადაჭრაზე დიდადაა დამოკიდებული კაცობრიობის ბედი, მისი მომავალი. ყოველი შექმნილი ტექნიკური სიახლე ადამიანის გონიერებისა და საზრიალობის მაჩვენებელი უნდა იყოს. ცივილიზაციური განვითარების ნებისმიერი ახალი ეტაპი არსებითად ცვლის ადამიანის ბუნებისადმი დამოკიდებულებას, რაც თავისთავად თვისობრივად ახალი ღირებულებითი ორიენტაციის შემუშავებაში უნდა გამოიხატებოდეს, რაშიც პირველი რიგში ადამიანთა შემოქმედებითი მოღვაწეობისა და მისი პერსპექტივების ახალი გაგება მოიაზრება.

როგორი იქნება მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების შემდგომი გზა, როგორ გამოიყენებენ ადამიანები ამ პროგრესს და მის მიღწევებს, ეს დიდად არის დამოკიდებული ადამიანთა კულტურის დონეზე, კულტურა კი თვითონ განიცდის მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის გავლენას და როგორც ხშირად მიუთითებენ ხოლმე, ეს გავლენა მკვეთრად უარყოფითი ხასიათისაა. მის შესახებ ბევრს წერენ ფილოსოფოსები, სოციოლოგები, მწერლები, ხელოვნების წარმომადგენლები და სხვა. მათ ნააზრევში სჭარბობს ტენდენცია, სადაც გამოთქმულია არცთუ უსაფუძვლო პესიმისტური მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცია, – მეცნიერებისა და ტექნიკის უპირატესი განვითარების წყალობით, – ანგრევს კულტურას საერთოდ და ზნეობრივ ცნობიერებას განსაკუთრებით. ჩვენ შეგვიძლია არ გავიზიაროთ ეს უკიდურესად პესიმისტური აზრი, მაგრამ ხსენებული ზიფათი დიდი ყურადღების ღირსია, ეს საკმაოდ ცხადია და ნათელი.

ადამიანის მიზანი უნდა იყოს ტექნიკური აღმოჩენების გონივრული წარმოება, მართვა და მისი მიზნობრივად გამოყენება. ბოშში, როგორც ასეთში, როგორც ფიზიკურ მოწყობილობაში, რომელშიაც უზარმაზარი ენერგიაა აკუმულირებული, თავისთავად არც დადებით და არც უარყოფითი ღირებულება არ იგულისხმება, თუმცა მისი გამოყენება შესაძლებელია

როგორც კეთილი, ასევე ბოროტი საქმისათვის.¹

სწორედ ამიტომაც საჭირო და აუცილებელი მისი გონივრული მართვაა. შესაძლებელია რომ იყო დამოუკიდებელი სუპერმოაზროვნე მანქანების შექმნა, იგი ვერავითარ სიკეთეს ვერ მოუტანს კაცობრიობას. მანქანა ყოველთვის იმ საქმეს უნდა მოემსახუროს, რა მიზნისთვისაცაა იგი შექმნილი.

მეცნიერებისა და ტექნიკის განუხრელმა განვითარებამ არ უნდა წარმოშვას აზრი იმის თაობაზე, რომ თითქოს კულტურის მონაპოვრებიდან მეცნიერება და ტექნიკა ერთადერთი ღირებულების მქონე ფენომენია და არა ერთ-ერთი სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი კულტურის მოვლენების გვერდით.

მეცნიერებისა და ტექნიკის როლის ყოველგვარმა გაზვიადებამ შესაძლებელია ადამიანი მიიყვანოს ინტერესების ცალმხრივად წარმართვამდე, რაც თავისთავად საზიანოა კულტურისა და, შესაბამისად, ადამიანთა ჰარმონიული განვითარებისათვის.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ტექნიკურ მეცნიერებათა შესაძლებლობების მიმართ გადაჭარბებული ოპტიმიზმი იწვევს ადამიანის მოღვაწეობის თითქმის ყველა სფეროში ტექნიკური აზროვნების წესის უნივერსალიზაციის ტენდენციის დამკვიდრებას. ამ საზიანო ტენდენციამ ადამიანისა და ადამიანური ურთიერთობების კვლევის სფეროშიც კი შეაღწია, თუმცა „ადამიანის საქციელი არ დაიყვანება მექანიკურ-მიზეზობრივი ტიპის საქციელზე, ამიტომაც ტექნიკურ-მეცნიერული წესით რომ ვიაზრებთ ადამიანს, ანუ „სციენტისტურ ანთროპოლოგიას“, რომ ვენდობით და ვუჯერებთ, მხედველობიდან ვუშვებთ ადამიანის პრინციპულ თავისებურებას – მის თავისუფლებას.“²

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ყოველთვის უნდა ვიზილავდეთ არა როგორც თავისთავად მოვლენას, არამედ მრავალგვაროვანი სოციალური შედეგების გამოქვეყნების მიზეზს, რომელსაც დღეს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებისათვის, მისი მომავლისათვის. ამიტომაცაა, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ქმნადობისა და მართვის პროცესში გადამწყვეტი ყოველთვის ადამიანის გონიერებაა, ვიდრე ადამიანთა ბიოლოგიური არსებობის შენარჩუნებისათვის სხვადასხვა ხელოვნურ საშუალებათა შექმნა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, აუცილებელია გარკვეული ღირებულებითი ორიენტაციის ჩამოყალიბება, რომელიც გაითვალისწინებს იმ მეტად მნიშვნელოვან გარემოებას, რომ, თუ ადამიანისა და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ურთიერთობის თანამედროვე დონეზე ჭარბობს ეკონომიკური და ტექნიკური ინტერესები, ეს ორიენტაცია თანდათან

უნდა შეიცვალოს ისეთიანად, რომ ადამიანი მთელი თავისი სულიერ სამყაროთი, ინტერესების სიმდიდრით იქცეს ყოველგვარ ეკონომიკურ, ტექნიკურ, ტექნოლოგიურ გარდაქმნათა ერთადერთ უმნიშვნელოვანეს ფიგურად. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ადასტურებს თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ბუნების, მისი განვითარების თავისებურებათა მეცნიერულ კვლევას, მისი სოციალური შედეგების გააზრებას ფილოსოფიური თვალსაზრისით.

მხოლოდ იმ პროგრესს და ისეთ ცვლილებებს, გარდაქმნებს აქვთ არსებობის უფლება და მხოლოდ ისეთ პროგრესს უნდა შეეწყოს ხელი, ისეთი პროგრესი უნდა წახალისდეს, რომელიც შეესაბამება და შეესატყვისება ადამიანის ინტერესებს და იმყოფება ადამიანთა ადაპტაციის უნარის ფარგლებში. ამიტომაცაა, რომ ჩვენს დროში მეტად აქტუალურია პრაქტიკული გონების პრიმატის ანუ ზნეობის მიზნებისადმი მეცნიერული კვლევების დაქვემდებარების პრობლემა. ეს პრობლემა ერთიანად მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა როგორც ჰუმანიტარული დარგის მეცნიერთათვის, ისე ტექნიკურ-საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა სფეროს წარმომადგენლებისათვის.

Iasha Kutubidze

MAN AND TECHNICAL PROGRESS

SUMMARY

The author states that it is impossible to imagine progress of the contemporary humankind without development of science and therefore technique. It is just the technical civilization that creates a proper basis for such development though at the same time we have to take into consideration the fact that the problem of spiritual values has acquired an extremely acute and global character in the context of unprecedented progress of science and technique. Alongside with the constant growth of the role of science and technique in the sphere of social transformations it has become evident that scientific-technical progress entails not only positive results but is accompanied by such phenomena which necessarily require their considering, constant control and reasonable directing in order to ensure optional functioning of society. In other words, nowadays man's moral consciousness hangs behind the speed of progress of science and technique and this problem is to become a subject of special attention for representatives of different branches of science.

¹ ჭავჭავაძე ნ., კულტურა და ღირებულება, თბილისი, 1984 (რუსულ ენაზე), გვ. 133.

² კაკაბაძე ზ., ხელოვნება, ცხოვრება, ფილოსოფია, თბ., 1979, გვ. 201.